

Kontor for demokrati og menneskerettigheter

NORGE

**STORTINGSVALG
9 SEPTEMBER 2013**

Rapport fra OSSE/ODIHR sine valgobservatører

**Warsawa
16 desember 2013**

INNHALDSFORTEGNELSE

I.	SAMMENDRAG	1
II.	INNLEDNING OG ANERKJENNELSER	2
III.	BAKGRUNN.....	3
IV.	LOVGIVNING OG VALGORDNING.....	3
	A. LOVGIVNING.....	3
	B. VALGORDNING	4
V.	VALGADMINISTRASJON	5
	A. VALGSTYRER.....	5
	B. ELEKTRONISK VALGADMINISTRASJONSSYSTEM.....	6
	C. VELGERREGISTRERING	6
VI.	NY VALGTEKNOLOGI.....	7
	A. ORGANISERING AV INTERNETTSTEMMEGIVNINGEN.....	7
	B. SIKRING AV HEMMELIG VALG, INTEGRITET OG ANSVARLIGHET	8
	C. INNSYN OG ETTERRETTELIGHET	9
VII.	PARTIFINANSIERING	10
	A. INNTEKSKILDER OG UTGIFTER.....	10
	B. INNBERETNINGS- OG OFFENTLIGGJØRINGSKRAV	10
	C. ANSVARLIGHET	11
VIII.	KLAGER OG ANKESAKER	12
IX.	STEMMEGIVNING, OPPTELLING OG TABULERING	12
X.	ANBEFALINGER.....	14
	A. HOVEDANBEFALINGER	14
	B. ANDRE ANBEFALINGER	14
	VEDLEGG: VALGRESULTATER.....	16
	OM OSSE/ODIHR	17

NORGE
STORTINGSVALG
9 september 2013

Rapport fra OSSE/ODIHR sin valgobservasjonsdelegasjon¹

I. SAMMENDRAG

På invitasjon fra den norske faste delegasjonen til Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) om å observere stortingsvalget 9. september 2013, og basert på anbefalinger fra en OSSE kartleggingsdelegasjon (NAM), sendte OSSE sitt kontor for demokrati og menneskerettigheter en delegasjon av valgobservatører til stortingsvalget 9. september 2013. Valgobservatørene fokuserte på pilotprosjektet for stemmegivning over internett, det nye elektroniske valgadministrasjonssystemet, og parti- og valgkampfinansiering.

Valget hadde en høy grad av tillit både blant politiske deltakere og offentligheten generelt. Lovgivningen gir et solid grunnlag for å gjennomføre demokratiske valg. Gjennomføringen av valget var profesjonelt og effektivt, og hadde høy tillit blant interessegrupper. Valgmyndighetene fortsetter å gradvis modernisere valgprosessen, blant annet gjennom ulike pilotprosjekter.

Politiske partier må levere partilister innen 31. mars i valgåret, i tillegg til å etterleve en rekke andre rimelige registreringskrav. Norske borgere er forpliktet av grunnloven til å godta kandidatur og valg til et hvilket som helst politisk parti uten samtykke. Dette er ikke i tråd med OSSE forpliktelser og internasjonale standarder på organisasjonsfrihet. Flere kandidater søkte om fritak fra kandidaturplikten, men de fleste fikk ikke medhold.

Stortingsvalg gjennomføres ved bruk av en valgording med forholdstallslistor. Det er 19 valgkretser, og i tillegg utjevningsmandater som fordeles for å sikre bedre proporsjonalitet. Velgere kan markere preferanse på den partilista de velger. Ingen stortingsrepresentanter har imidlertid blitt valgt gjennom preferansevalg da det krever at mer enn halvparten av velgerne gjør samme forandring på lista for at det skal kunne påvirke kandidatenes rekkefølge.

Norske valg preges av en omfattende stemmeperiode som tar sikte på å maksimere innbyggernes mulighet til å avlegge stemme. Det er mulig å stemme fra 1. juli til 6. september, i tillegg til valgdagen. Omtrent halvparten av kommunene valgte å ha to valgdager, både 8. og 9. september.

Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) er ansvarlig for den overordnede organiseringen av valget og for å foreslå valgreform. KRD introduserte et nytt elektronisk valgadministrasjonssystem (*EVA*), som inkluderer et elektronisk manntall, skanning av stemmesedler, elektronisk opptelling av stemmer og generering av resultater. Dette førte til en effektiv standardisering av flere valgprosesser. De fleste OSSE/ODIHR sine valgobservatører snakket med, beskrev denne standardiseringen som en forbedring. Selv om noen programmeringsfeil ble oppdaget relativt sent i utviklingen og testingen av *EVA*, virket det som om systemet fungerte bra og at det bidro til å strømlinjeforme arbeidet til den lokale valgadministrasjonen.

¹ Den engelske versjonen av dette dokumentet er det offisielle dokumentet.

Etter en omstridt debatt rundt internettstemmegivning, ble videreføringen av piloten vedtatt av stortinget så sent som april 2013, noe som dermed begrenset tiden tilgjengelig til å utvikle og teste systemet. Piloten omfattet totalt 250.159 velgere fra 12 kommuner som fikk mulighet til å avlegge elektronisk stemme over internett.

Flere nye funksjoner ved internettstemmegivning ble introdusert til dette valget, blant annet en forbedret valgprogramvare, krypteringsmodell, og verifiseringsprosess for resultater. I tillegg ble et internettvalgstyre nedsatt for å overvære forberedelsene, gjennomføre verifisering og godkjenne resultatene. Utvelgelsen til styret var imidlertid ikke regulert, og i praksis ble derfor komiteens rolle i stor grad en formalitet.

KRD oppdaget den 5. september at programvareklienten til internettstemmegivningen hadde en programfeil som førte til svak kryptering av 29.000 elektroniske stemmer. Rent hypotetisk risikerte man dermed å ikke sikre hemmelige valg. KRD iverksatte umiddelbart tiltak som løste problemet ved å rette opp programvareklienten og øke restriksjonene på tilgangen til den elektroniske stemmeurnen.

Den nylig endrede partiloven regulerer partifinansiering. Endringene som ble gjort i 2013 er et skritt i riktig retning for å imøtekomme tidligere merknader fra OSSE/ODIHR og anbefalinger fra Europarådets overvåkningsorgan, Gruppen av stater mot korrupsjon (GRECO). Endringene betyr vesentlige forbedringer med økt innsyn i parti- og valgkampsfinansiering. Partiloven gjelder imidlertid kun politiske partier, mens finansiering fra en tredjepart, som for eksempel fra nærings sammenslutninger og fagforeninger, fremdeles er uregulerte.

Den endrede partiloven har utvidet partilovsnemda sitt mandat. Nemda er den sentrale tilsynsmyndigheten som kontrollerer etterfølgelse av loven, pålegger administrative sanksjoner, og avgjør klager knyttet til statlig partistøtte. Partilovsnemda har to folkevalgte medlemmer, og av dem en stortingskandidat. Dette kan føre til en potensiell interessekonflikt.

Riksvalgstyret har ansvar for valgregrelaterte klager. Imidlertid finnes det ingen mulighet for en rettslig prøving av valgregrelaterte klager, noe som strider mot OSSE forpliktelser.

Denne delegasjonen utførte ikke en systematisk observasjon av valgdagsprosedyrer i følge vanlig OSSE/ODIHR valgobservasjonspraksis. Delegasjonen besøkte kun et begrenset utvalg av stemmelokaler og noterte ut fra disse at avstemming og optelling virket å foregå på en velorganisert og ryddig måte.

II. INNLEDNING OG ANERKJENNELSER

Norges faste delegasjon til OSSE inviterte den 6. mai 2013 OSSE/ODIHR til å observere stortingsvalget 9. september. OSSE/ODIHR sendte en behovsvurderingsdelegasjon (NAM) til Norge fra 4. til 6. juni. Basert på anbefalinger herfra, ble det vedtatt å sende en valgobservasjonsdelegasjon fra 26. august til 11. september som skulle fokusere på internettstemmegivning, det elektroniske valgadministrasjonssystemet og partifinansiering.

OSSE/ODIHR sin delegasjon av observatører var ledet av Peter Eicher og bestod av fire eksperter fra fire OSSE medlemsland. Delegasjonen var basert i Oslo, men ekspertene besøkte også andre kommuner som Asker, Bærum, Bergen, Fredrikstad, Frogn, Larvik, Lillestrøm, Trondheim, Tønsberg og Vestby.

OSSE/ODIHR ønsker å takke Utenriksdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, riksvalegsstyret, internettvalgstyret, valgstyrene på fylkes- og kommunenivå, kandidater, politiske partier, media, samt andre samtalepartnere, for deres assistanse og samarbeid.

III. BAKGRUNN

Norge er et konstitusjonelt monarki, med parlamentarisk styreform. En rød-grønn koalisjon dannet regjering i 2005 og ble gjenvalgt i 2009. Regjeringen bestod av Arbeiderpartiet med 64 representanter, Senterpartiet (11 representanter) og Sosialistisk Venstreparti (11 representanter). Opposisjonspartiene på Stortinget inkluderte Fremskrittspartiet (41 representanter), Høyre (30 representanter), Kristelig Folkeparti (10 representanter) og Venstre (2 representanter).

Dette var den andre OSSE/ODIHR valgobservatørdelegasjonen som ble sendt til Norge i forbindelse med stortingsvalg.² I den forrige rapporten ble det bemerket at gjennomføringen av stortingsvalget i 2009 bekrefter at norske valg kjennetegnes av politisk pluralisme, respekt for grunnleggende friheter og rettigheter, og stor offentlig tillit til at valgadministrasjonen er upartisk samt at hele prosessen gjennomføres med integritet.

IV. LOVGIVNING OG VALGORDNING

A. LOVGIVNING

Valglovgivningen danner et solid grunnlag for gjennomføring av demokratiske valg. Stortingsvalg reguleres av grunnloven fra 1814 (sist endret i 2012), valgloven fra 2003, partiloven fra 2005 (sist endret i 2013)³, og andre lover og forskrifter blant annet de som foreskrives av KRD og Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet.

I sin rapport fra 2009, presenterte OSSE/ODIHR en rekke anbefalinger for hvordan lovgivningen rundt gjennomføring av valg kunne forbedres. Noen av disse har blitt implementert, blant annet å forby kandidater fra å sitte i stemmestyrer ved valglokalene, og endringer i partiloven som har økt innsynet i valgkampsfinansiering. På den andre siden, har andre anbefalinger forblitt uendret, da flere av disse krever grunnlovsendringer.⁴ En av disse anbefalingene gjelder forpliktelsen innbyggerne har til å godta nominasjon til partilister (og dermed også muligheten for å velges) uten

² For å lese OSSE/ODIHR sine tidligere rapporter om Norge, gå til: <http://www.osce.org/odihr/elections/norway>.

³ I Veneziakommisjonens *Regler for god praksis i valgsaker* står det at grunnleggende elementer i valglovgivning ikke burde endres i de 12 siste månedene før et valg (paragraf II.2.b). Endringene i valgloven som ble gjort i 2013 var imidlertid for det meste tekniske.

⁴ I OSSE/ODIHR sin rapport fra 2009 ble det for eksempel anbefalt å gi departementsansatte muligheten til å stille til valg. Det ble også anbefalt å inkludere kortere frister for behandlingen av valgrelaterte klager i lovverket.

deres samtykke. Kun personer som er medlemmer av et annet politisk parti eller bosatt i en annen valgkrets, kan fritas fra plikten til å velges.⁵ Denne grunnlovsbestemmelsen forble uendret og var dermed gyldig under dette valget. Selv om dette er en årelang tradisjon som ansees som en borgerplikt, bryter den med organisasjons- og ytringsfriheten.⁶ Ved dette valget var det flere kandidater som søkte til valgstyret i sin kommune for å fjernes fra partilisten de hadde blitt satt opp på uten samtykke. Flere av søknadene ble avslått på grunn av manglende rettslig grunnlag.

Den pålagte plikten innbyggerne har til å godta nominasjon til partilister burde gjennomgå for å sikre overensstemmelse med OSSE forpliktelser og internasjonale standarder.

Det norske lovverket forbyr enhver form for diskriminering på bakgrunn av kjønn og legger til rette for fremming av likestilling på alle områder i samfunnet. Selv om valglovgivningen ikke pålegger noen kjønnskvolter av partilistene, er det flere av de veletablerte politiske partiene som har egne krav til å opprettholde kjønnsbalanse i partilistene. Andre partier prøver å sikre kjønnsbalanse mer som en praksis. Ved dette valget var det 1.644 kvinnelige kandidater av totalt 4.081 kandidater (40,3 prosent), to prosentpoeng nedgang fra forrige Stortingsvalg. 67 av de valgte stortingsrepresentantene var kvinner (39,6 prosent).

B. VALGORDNING

Stortinget er et lovgivende organ og ettkammersystem, og blir direkte valgt for en fireårsperiode ut fra forholdstallsliste. Av de 169 Stortingsrepresentantene, velges 150 fra 19 flermannskretser (som tilsvarer de 19 fylkene) med bruk av modifisert *Sainte-Laguë* metode uten terskelkrav. De gjenstående 19 mandatene er utjevningsrepresentanter. Hver valgkrets blir tildelt ett utjevningsmandat slik at de gjenspeiler de nasjonale forholdstallene mellom de politiske partiene som kom over sperregrensen på 4 prosent.

Politiske partier og velgergrupper som ønsket å stille til valg måtte levere partilister til fylkesvalgstyret innen 31. mars 2013. Listene må inneholde like mange kandidater som mulige stortingsrepresentanter i valgkretsen. I tillegg må en rekke andre krav imøtekommes, blant annet å samle minst 500 signaturer per valgkrets for velgergrupper og de partier som fikk under 500 stemmer i den valgkretsen ved siste stortingsvalg, eller under 5.000 stemmer på landsbasis. Det er ikke tillatt for uavhengige kandidater å stille til valg, men de må da bli med på liste med andre kandidater i flermannskretser. Dette kravet er motstridende med paragraf 7.5 i OSSE sitt København-dokument fra 1990 som garanterer ”borgeres rett til å stille til valg, som individ eller som representant for et politisk parti”.

Valgloven bør endres for å gi uavhengige kandidater mulighet til å stille til valg, i tråd med OSSE forpliktelser.

⁵ I 2011 ble valgloven endret for å gi kandidater ved lokalvalg mulighet til å unntas plikten til å velges. En lignende endring ved stortingsvalg krever grunnlovsendring.

⁶ Paragraf 9.3 av OSSE sitt København-dokument fra 1990 foreskriver rett til organisasjonsfrihet. Artikkel 22 av den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (ICCPR) og artikkel 11 i den europeiske menneskerettighetskonvensjonen foreskriver rett til organisasjonsfrihet. Artikkel 20 i verdenserklæringen om menneskerettigheter foreskriver rett til organisasjonsfrihet, inkludert retten til ikke å bli tvunget til å organisere seg. I artikkel 19 av ICCPR står det at ”enhver skal ha rett til meningsfrihet uten inngrep”.

I henhold til valgloven brukes det åpne lister hvor velgerne kan endre rekkefølgen på kandidatene på partilisten. Dette gjøres ved å endre tallet foran kandidaten eller stryke ut navn. Imidlertid kreves det at over halvparten av velgerne foretar samme endring i partilisten for at det skal påvirke kandidatvalget. Denne høye terskelen resulterer i at det i praksis aldri har blitt valgt en stortingsrepresentant gjennom preferansevalg.

V. VALGADMINISTRASJON

A. VALGSTYRER

Stortingsvalg administreres av en firelagsstruktur bestående av midlertidige valgorganer: et riksvalgstyre, 19 fylkesvalgstyret⁷, 428 kommunevalgstyret, samt 3.009 stemmestyret i valglokalene. Administrasjonen involverer også ulike sentrale og lokale myndighetsorganer.

Valgadministrasjonen har høy grad av tillit fra interessegrupper og offentligheten. De regionale og lokale valginstansene som OSSE/ODIHR sine valgobservatører møtte var svært åpne og delte informasjon om sitt arbeide. Det samme gjaldt KRD.

KRD er ansvarlig for den overordnede organiseringen og gjennomføringen av valget og å foreslå valgreform til Stortinget. Det utarbeider forskrifter, tilbyr opplæring og rådgivning til lokale myndigheter, og er ansvarlige for å utvikle velgerinformasjon og utdanningsmateriale.

De syv medlemmene av riksvalgstyret oppnevnes av Kongen og representerer partiene på Stortinget. Styret har en begrenset rolle som klageinstans⁸, og er ansvarlig for å fordele utjevningsmandatene og utstede fullmakter til nyvalgte stortingsrepresentanter. Fylkesvalgstyrene er valgt av fylkestinget, og gjenspeiler den politiske sammensetningen der. Fylkesvalgstyrene godkjenner partilister, trykker opp stemmesedler, kontrollerer valgoppgjøret i kommunene og fordeler distriktsmandater.

Kommunevalgstyrene har det overordnede ansvaret for valget i sine kommuner. De velges av kommunestyret flere måneder før valget og gjenspeiler den politiske sammensetningen der. Stemmestyrene velges også av kommunestyret, selv om dette ansvaret også kan delegeres til fylkesvalgstyrene. Stemmestyrene har ansvar for å administrere valget i valglokalene på valgdagen.

Fylkes- og kommunevalgstyrene, som består av lokalpolitikere, blir hjulpet av sine respektive fylkes- og kommuneadministrasjoner.

I sin rapport fra 2009, anbefalte OSSE/ODIHR at listekandidater ikke burde delta i kommunevalgstyret eller stemmestyret for å hindre potensielle interessekonflikter. I mai 2011 ble partiloven endret for å sikre at listekandidater ikke direkte kan overvære stemmegivningen i valglokalene. Listekandidater kan likevel fremdeles delta i kommunevalgstyret.

Det bør vurderes om valgloven igjen skal endres for å hindre listekandidater fra å inneha stillinger i valgadministrasjonen.

⁷ For 18 kommuner og bykommunen Oslo.

⁸ Mandatet som klageinstans gjelder alle valgsaker, med unntak av retten til å stemme som høres av Stortinget.

B. ELEKTRONISK VALGADMINISTRASJONSSYSTEM

I 2011 testet KRD ut et nytt integrert elektronisk valgadministrasjonssystem (*EVA*). Systemet inneholder tre hoveddeler: valgadministrativt system, maskinell telling (skanning av stemmesedler) og stemmegivning over internett.

Systemet ble grundig testet og videreutviklet av KRD, i samarbeid med lokale myndigheter, og gjort tilgjengelig for alle kommuner i 2013. Fylkes- og kommuneadministrasjonen så hovedsakelig på *EVA* som en forbedring, spesielt med hensyn til forvaltning av manntallet, datasikkerhet, fleksibilitet, og integrering av ulike tilleggsoppgaver som for eksempel forvaltning av stemmelister, partilister og informasjon om stemmestyrenes medlemmer. Noen av de større kommunene var imidlertid opptatt av at *EVA* krevde økte ressurser og tiltak for å gjøre seg kjent med systemet. Dette var delvis grunnet i at de større kommunene brukte *EVA* for første gang ved valget i 2013.

KRD utviklet og var vertskap for serverne, og sentraliserte dermed deler av valgadministrasjonen og gjorde seg selv til en IT-leverandør for de lokale valgadministrasjonene. De fleste OSSE/ODIHR snakket med var enig i at sentraliseringen og standardiseringen som *EVA* representerte var positivt.

KRD tilbød opplæring i bruk av systemet og skanning av stemmesedler flere måneder før valget. Kommunene som ble oppsøkt av OSSE/ODIHR syntes disse tiltakene var nyttige, men skulle gjerne sett mer omfattende opplæring. Det ble imidlertid bemerket at KRD generelt var kjappe til å svare på problemer som oppstod med *EVA*, blant annet å fjerne feil relatert til effektiviteten av databasespørringer, definisjon av brukerroller, og autorisasjon i systemet.

Da flere programmeringsfeil ble oppdaget og korrigert i oppkjøringen til valget, førte dette til en viss usikkerhet om systemets pålitelighet i noen større kommuner. Kommunenes representanter ga også uttrykk for at feil ble oppdaget og korrigert sent i valgprosessen.⁹ På valgdagen fungerte imidlertid *EVA* bra.

For å unngå mulige feil og forsinkelser, er det viktig at alle elektroniske systemer blir testet i god tid før valgdagen.

C. VELGERREGISTRERING

Det ble totalt registrert 3.641.994 velgere. Velgerregistreringen er passiv og manntallet hentes fra folkeregisteret 30. juni, og som regelmessig oppdateres frem til 7. september. Manntallet anses å være av høy kvalitet.

En nyvinning som ble brukt ved dette valget, er det elektroniske velgerregisteret. Alle kommuner brukte elektronisk avkrysning av velgere i det elektroniske velgerregisteret under forhåndsstemmingen, og 15 kommuner brukte den elektroniske avkryssingen på valgdagen også. Kommunemyndighetene anså prosessen som positiv, og kommenterte at det hadde forenklet prosedyrene og vesentlig redusert antall stemmesedler som trengte tilleggs godkjennelse og bli

⁹ For eksempel Oslo og Bergen.

omtalt av kommunevalgstyrene. I tillegg tillot den elektroniske avkryssingen velgerne å avlegge stemme ved et hvilket som helst stemmelokale innenfor kommunegrensene på valgdagen.

Fordi de relevante endringene i lovgivningen ble vedtatt i april hadde KRD begrenset tid til å utvikle, teste og iverksette det nye systemet med elektronisk manntall. De hadde derfor ikke utviklet en detaljert forskrift og brukermanualer, eller forklart at de relevante retningslinjene er integrert i systemet. Noen aspekter, som brukersikkerhet og hemmelighold av sentralisert velgerinformasjon, forble derfor uregulert.

Myndighetene kan vurdere å regulere det elektroniske administrasjonssystemet mer detaljert, og gi mer omfattende retningslinjer for å forsikre at alle aspekter ivaretas.

VI. NY VALGTEKNOLOGI

A. ORGANISERING AV INTERNETTSTEMMEGIVNINGEN

Etter et pilotprosjekt med internettstemmegivning ved kommunevalget i 2011¹⁰, ba myndighetene regjeringen om å fortsette forsøkene med internettstemmegivning ved Stortingsvalget i 2013. Det fulgte en opphetet debatt rundt sikring av hemmelig valg når stemmen avlegges i ukontrollerte omgivelser, og det var tilslutt med en svært liten margin at Stortinget besluttet å videreføre pilotprosjektet.

Blant samtalepartnerne til OSSE/ODIHR, hadde de fleste høy tillit til internettvalgordningen. Dette gjenspeiler den generelle tillitten til valgprosessen og at KRD ville organisere et profesjonelt og upartisk valg. Politiske partier og andre interessegrupper viste ingen synlig interesse for det tekniske ved systemet. Ekspertene på elektronisk valg uttrykte tilfredshet ved mekanismen som verifiserer integriteten til valgresultatet og sikrer hemmelige valg.

Et totalt antall av 250.150 velgere fra 12 kommuner¹¹ i 10 ulike valgkretser hadde mulighet til å avlegge stemme over internett. Internettvalgordningen var innkjøpt og forvaltet av KRD. Hovedprinsippene om internettstemmegivning forble de samme som i 2011. Som tidligere var det, av hensyn til risiko om tvang og kjøp av stemmer, slik at hver velger kunne stemme flere ganger, og bare den siste stemmen som telte. En velger som har avgitt elektronisk stemme kan også stemme med stemmeseddel av papir i et valglokale, enten ved tidligstemming, forhåndsstemming eller på valgdagen, dette blir da den endelige stemmen og annullerer tidligere og fremtidige elektroniske stemmer. På tross av disse tiltakene, var de fleste skeptikerne mot internettstemmegivningen likevel mest opptatt av muligheten for at hensynet om hemmelig valg ikke ble tilstrekkelig ivaretatt.

Internettvalgordningen gjorde det mulig for velgerne å sikre seg at stemmene hadde blitt riktig avgitt gjennom såkalte returkoder. Velgere fikk valgkortet sitt i posten sammen med instruksjoner om hvordan avlegge stemme, samt et sett unike returkoder for hvert politiske parti. Returkodene hadde fire numre og var ulike for hver enkelt velger. Velgere avla stemme ved å først legitimere seg selv, hvorpå systemet veiledet dem gjennom en enkel og intuitiv stemmeavgivningsprosess. Etter å ha avlevert sin stemme mottok velgerne en returkode via sms på mobiltelefonen. Denne koden

¹⁰ For mer informasjon les OSSE/ODIHR valgekspertteam sin rapport fra kommunevalget i 2011.

¹¹ Ålesund, Bodø, Bremerton, Fredrikstad, Hammerfest, Larvik, Mandal, Radøy, Re, Sandnes, Tynset og Vefsn.

måtte sammenliknes med returkodene som var trykket på valgkortet.¹² KRD introduserte denne returkodefunksjonen ved pilotprosjektet på internettstemmegivning i 2011. Det bød da på betydelige problemer i prosessen med å trykke returkoder på valgkortene, som resulterte i sen utsendelse av valgkortene til noen velgere. Disse utfordringene ble også bemerket av OSSE/ODIHR i sine anbefalinger. KRD hadde strømlinjeformet prosessen med trykking til stortingsvalget i 2013.

I en forskrift vedtatt 19. juni 2013, etablerte KRD et internettvalgstyre bestående av 9 medlemmer for å sikre åpenhet og ansvarlighet rundt internettstemmegivningen. Internettvalgstyret bestod av tre ledere fra fylkesvalgstyrene, tre vanlige velgere plukket fra pilotkommunene, en kryptolog, en valgforsker og en representant fra Datatilsynet.¹³ Imidlertid var utvalgs kriteriene noe utydelige i forskriften og KRD var direkte involvert i valget av noen av medlemmene, noe som kunne blitt en potensiell interessekonflikt.

Det anbefales at utvelgelsen til internettvalgstyret blir tilstrekkelig forklart, og gjennomføres på en slik måte at en unngår potensielle interessekonflikter og øker komiteens uavhengighet.

B. SIKRING AV HEMMELIG VALG, INTEGRITET OG ANSVARLIGHET

Internettvalgstyret fikk i oppgave å oppbevare viktige kryptografiske nøkler, kontrollere at sensitiv informasjon ble generert, oppbevart og destruert på en betryggende måte. Videre kan internettstyret, dersom en hendelse inntreffer som kan medføre at valget ikke kan gjennomføres i samsvar med regelverket, bestemme at velgerne ikke skal kunne avgi stemme over Internett, samt verifisere at dekrypteringen av stemmene ble gjort riktig. I praksis møttes styret knapt og rollen deres virket mest som en formalitet. De fleste av styrets medlemmer som OSSE/ODIHR snakket med var ikke fortrolig med systemet og støttet seg helt på KRD sin veiledning og rådgivning. Det kan dermed stilles spørsmålsteget ved styrets kompetanse og effektivitet som en tilsynsinnsinstans. Etter veiledning fra KRD ble en IT-revisor leiet inn som kontrollerte at prosessen ble gjennomført på en forsvarlig måte, og som rapporterte om dette til styret. Systemet er i utgangspunktet utformet for å være ende til ende verifiserbart. Revisoren ble imidlertid bare gitt i oppgave å verifisere et lite utvalg av aspektene ved systemet.

Den 5. september publiserte KRD informasjon på sine nettsider om at valgklienten inneholdt en programfeil som hadde ført til svak kryptering av 29.000 elektroniske stemmer. Som et resultat kunne systemadministratorene med tilgang til den elektroniske valgurnen potensielt dekryptere de elektroniske stemmesedlene uten den hemmelige kryptografiske nøkkelen. KRD satte i gang tiltak for å løse problemet ved å kjapt iverksette en korrigert valgprogramvareklient og stramme inn tilgangen på serverne som hadde den elektroniske valgurnen ved å kreve skriftlig autorisasjon for tilgang på serverne. Selv om det var IT-revisoren, som var innleid av internettvalgstyret, som oppdaget problemet, var det KRD som skriftlig orienterte internettvalgstyret. Basert på denne orienteringen besluttet internettvalgstyret at KRD sine tiltak var tilstrekkelige til å løse problemet.

For å gjøre internettvalgstyret i stand til å oppfylle sitt mandat, bør det gis tilstrekkelige ressurser slik at de på en grundig og uavhengig måte kan gjennomgå systemets sikkerhet, integritet og at hemmelig valg sikres, samt å kunne gjennomføre en fullstendig ende til ende verifisering.

¹² Å gjennomføre dette verifiseringsskrittet var ikke nødvendig for å kunne avlevere stemmen.

¹³ Datatilsynet er et uavhengig organ men administrativt underlagt Fornyings-, Administrasjons- og Kirke departementet.

Fordi beslutningen om å videreføre piloten ble tatt sent, fikk KRD liten tid til å utvikle og teste den oppdaterte versjonen av systemet, samt iverksette andre tiltak som kunne ha forbedret prosessen ytterligere. For eksempel ble ikke følgende tiltak gjennomført som anbefalt av OSSE/ODIHR i 2011:

- Publisere en fullstendig timeplan for alle viktige hendelser relatert til internettstemmegivningen
- Dokumentere alle prosedyrene for å sikre hemmelig valg for de elektroniske stemmene
- Dokumentere alle skrittene for å verifisere integriteten til det elektroniske valgresultatet
- Dokumentere alle prosedyrene involvert i å drive et internettstemmesystem
- Leie inn en tredjepart til å gjennomføre en kode-gjennomgang av all kildekode
- Formalisere ansvarsfordeling, roller og tilgangstillatelser til IT-infrastrukturen

Dokumentering av prosedyrer er viktig i implementeringen av store IT-prosjekter. Evalueringen av dokumenterte prosedyrer sikrer overensstemmelse med relevante IT-standarder og øker innsyn og tillit til systemet og dets forvaltning.

Det anbefales at forberedelsene til en fremtidig pilot på internettstemmegivning starter tidligere og tildeles tilstrekkelige ressurser. Dette vil kunne sørge for riktig dokumentasjon på linje med tidligere OSSE/ODIHR anbefalinger.

C. INNSYN OG ETTERRETTELIGHET

En ny funksjon ved piloten i 2013 var at KRD leide inn en tredjepartsorganisasjon¹⁴ til å tilby opplæring i datasikkerhet og virusbeskyttelse for interesserte velgere i de 12 pilotkommunene. Denne opplæringen ga også mulighet til å bli ”elektronisk valgobservatør”. Dette er mulig ved å sammenlikne en såkalt hash-funksjon av stemmen, som genereres av velgerens datamaskin, med en hash-funksjon som den elektroniske stemmeurnen publiserer på en offentlig notistavle.¹⁵ Det var imidlertid få velgere som deltok i opplæringen. De OSSE/ODIHR snakket med anså det som en reell risiko at virus kunne angripe velgeres datamaskiner. Returkodene gir et lag med beskyttelse ved at de informerer velgere om at deres stemme er mottatt og registrert i systemet på riktig måte. Med andre ord at stemmen ikke har blitt snappet opp eller endret av et datavirus før den lagres i den elektroniske valgurnen. En informasjonskampanje for velgere om dette kunne ytterligere ha øket velgeres forståelse og tillit til internettstemmegivningen.

Valgmyndighetene kan ytterligere øke velgernes kunnskap ved å tilby informasjon om hvordan datamaskinen kan beskyttes mot virus og hvordan ulike verifiseringstrinn kan utføres.

Selv om KRD oppga at de var villige til å huse enheter som media og politiske partier til å utføre verifisering, var det ingen tredjeparter som viste noen interesse. Dette resulterte i at alle de som utførte verifisering var leid inn av KRD selv.

¹⁴ Norsk senter for informasjonssikring (NorSIS)

¹⁵ Tilgjengelig på <https://github.com/>.

Valgmyndighetene bør oppmuntre tredjeparter til å verifisere internettstemmegivningen. Dette kan gjøres ved å eksplisitt introdusere slike muligheter i forskriftene og invitere politiske partier og andre interessenter til å delta.

VII. PARTIFINANSIERING

Partiloven ble endret i mars 2013. Noen aspekter ved den endrede loven vil først tre i kraft i 2014 og andre har enda ikke blitt utprøvet gjennom den årlige innberetningen etter dette Stortingsvalget. Det er derfor for tidlig å si noe om deres effektivitet enda. Samtidig representerer den endrede loven et betydelig skritt i riktig retning, og svarer på flere bekymringer som ble påpekt av OSSE/ODIHR ved forrige valg samt anbefalingene fra Europarådets gruppe av stater mot korrupsjon fra 2009.¹⁶

A. INNTEKTSKILDER OG UTGIFTER

Politiske partier kan motta ubegrensede bidrag, med unntak av bidrag fra kilder som er anonyme, statskontrollerte eller offentlige instanser eller utenlandske givere. Mesteparten av partifinansieringen kommer fra offentlig støtte.¹⁷ Partier kan søke om statlig støtte til partiets organisasjon på nasjonalt nivå. En del av tilskuddet ytes som grunnstøtte (som utgjør 10 prosent av det samlede tilskuddet) og ytes som et likt kronebeløp til partier som ved siste stortingsvalg mottok minst 2,5 prosent av stemmene på landsbasis eller som er representert på Stortinget. Den resterende 90 prosenten av tilskuddet ytes som stemmestøtte og er et likt kronebeløp per stemme oppnådd ved siste stortingsvalg, uten krav om å komme over sperregrensa. Partiloven pålegger ingen restriksjoner på hvordan partiene bruker bidragene, inkludert det offentlige tilskuddet.

B. INNBERETNINGS- OG OFFENTLIGGJØRINGSKRAV

Endringene i partiloven betyr betydelige forbedringer på innberetnings- og offentliggjøringskrav. Det kreves nå at politiske partier særskilt skal innberette bidrag over 10.000 NOK (som utgjør omtrent 1.200 EUR) som er mottatt i et valgår. Innberetningen på slike særskilte bidrag må skje innen fire uker etter at bidraget er mottatt, og senest fredag før valgdagen. Bidragene publiseres så av Statistisk sentralbyrå på en egen nettside.¹⁸ Generelt synes OSSE/ODIHR sine samtalepartnere at dette er rimelig krav som bidrar til økt innsyn.

Registrerte partier og deres lokale ledd med en inntekt over 12.000 NOK – etter fradrag av all offentlig støtte – har regnskapsplikt, samt plikt til å identifisere bidragsytere som overstiger spesifiserte verdier.¹⁹ I tillegg må partiene levere reviderte regnskap. Fra 2014 krever partiloven at partiene også rapporterer kostnader i deres årlige innberetning.

¹⁶ Se her: [www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3\(2013\)5_Second_Norway_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3(2013)5_Second_Norway_EN.pdf).

¹⁷ I 2012 utgjorde offentlige støtte 74 prosent av den totale inntekten til alle de politiske partiene. Se: <http://www.ssb.no/en/kultur-og-fritid/statistikker/partifin/aar/2013-09-02>.

¹⁸ Se mer informasjon: <http://www.partifinansiering.no/vkb2013/>.

¹⁹ For eksempel hvis bidrag fra en bidragsyter på nasjonalt nivå overstiger 35.000 NOK.

Partier må avgi årlig innberetning innen 1.juni etter endt kalenderår.²⁰ Med slike tidsfrister for innberetning vil valgkampsfinansiering først kunne offentliggjøres åtte måneder etter valget. Det er nedfelt i grunnloven at stortingsvalg vanligvis skal holdes i september, og det finnes ingen andre uavhengige krav til offentliggjøring av valgkampsinntekter og kostnader. Denne praksisen strider imot anbefalt praksis for rapportering om valgkampsfinansiering.²¹

Det bør vurderes å endre partiloven for å sikre en mer betimelig offentliggjøring av valgkampsfinansiering.

Partilovens innberetningskrav omfatter bare partier. Valgkamp fra tredjeparter, som for eksempel nærings sammenslutninger og fagforeninger, kan spille en vesentlig rolle og mangelen på offentliggjøring av slik aktivitet har potensial til å undergrave åpenheten rundt valgfinansiering.

Det bør vurderes å gi tydelige retningslinjer på hvilke aktiviteter som ikke er tillatt under tidlig valgkamp samt en form for offentliggjøringskrav for valgkampfinansiering av tredjeparter.

C. ANSVARLIGHET

Partilovsnemda er den sentrale tilsynsmyndigheten for partifinansiering. Nemdas medlemmer oppnevnes av Kongen. Ifølge seksjon 27 av partiloven, kan Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet gi en forskrift med nærmere bestemmelser om nemndas virksomhet og sammensetning, men en slik forskrift har imidlertid ikke blitt formulert. Partilovsnemda har tre medlemmer som nomineres av partiene, to av disse er folkevalgte (en av disse var også en Stortingskandidat under valget). Selv om det kan være relevant med partierfaring for å delta i nemda, gir deltakelsen av folkevalgte og kandidater i en slags rettsinstans mulighet for potensielle interessekonflikter.²²

Det bør vurderes å formulere en forskrift med prosedyrer for å oppnevne medlemmer til partilovsnemda. Videre bør det vurderes om det skal være mulig for folkevalgte og kandidater å sitte i nemda. Dette for å sikre at nemda er i overensstemmelse med kravene om upartiskhet og nøytralitet.

Partilovsnemdas makt og plikter har blitt utvidet med endringene i partiloven. Disse inkluderer nå å kontrollere at bestemmelsene i partiloven overholdes, fatte vedtak om bruk av administrative sanksjoner og avgjøre klager over vedtak om offentlig partistøtte. Nemda har også mandat til å etterforske om partienes plikter under loven etterfølges, men ingen håndhevingspolitikk ble satt for dette før valget. Selv om partiloven krever en proaktiv etterforskende tilnærming fra nemda, ser nemda i praksis sin rolle som begrenset til å svare på klager.

²⁰ Omtrent 92 prosent av partiene leverte årsberetningen fra 2012 i tide. Statistisk sentralbyrå publiserte dem 2.september 2013.

²¹ Paragraf 200 av OSSE/ODIHR og Europarådets kommisjon for demokrati gjennom lovgivning (Venezia-kommisjonen) sine retningslinjer på partiregulering sier at innberetning av valgkampsfinansiering bør avleveres til myndighetene innen en periode på 30 dager etter valget. Tilgjengelig på: <http://www.osce.org/odihr/77812>.

²² Paragraf 156 av OSSE/ODIHR og Venezia-kommisjonens retningslinjer på partiregulering anbefaler at det bør foreligge tydelig kvalifikasjoner og nomineringsprosedyrer dersom partiske representanter sitter i valgadministrasjonsinstanser.

I tråd med anbefalt praksis bør partilovsnemnda etablere en håndhevingspolitikk som sikrer en konsistent, proaktiv og ansvarlig tilnærming.

VIII. KLAGER OG ANKESAKER

Behandlingen av valgtvister reguleres av grunnloven, valgloven, forvaltningsloven og sedvanerett.

Alle personer med stemmerett kan når som helst klage til riksvvalgstyret i saker som gjelder gjennomføring av stortingsvalg eller valgresultatet, men ikke senere enn syv dager etter valgdagen. KRD er riksvvalgstyrets sekretariat og gir juridiske råd til riksvvalgstyret ved alle valgtvister. Ved dette valget mottok riksvvalgstyret totalt 16 klager. De fleste klagenes gjaldt brudd på valgprosedyrene og noen få tilfeller gjaldt for få stemmesedler for et politisk parti i valglokalet. KRD rapporterte at ingen av klagenes ble tatt til følge på bakgrunn av at klagenes ikke ville kunne påvirke mandatfordelingen. Riksvvalgstyret er både første og siste klageinstans.²³ Slik praksis strider imot København-dokumentet fra 1990.²⁴

Klager som gjelder retten eller muligheten til å stemme høres av stortinget. Artikkel 63 i grunnloven og valgloven gir det nyvalgte stortinget myndighet til å fatte en avgjørelse om lovligheten av valget og de valgte representantenes valgbarhet.²⁵ Loven har ingen ordninger som gjør at stortingets avgjørelser kan ankes til domstolene.

Det anbefales å vurdere å la alle valgrelaterte ankesaker behandles av en kompetent domstol.

IX. STEMMEGIVNING, OPPTELLING OG TABULERING

Delegasjonen utførte ikke en systematisk observasjon av valgdagsprosedyrer i følge vanlig OSSE/ODIHR valgobservasjonspraksis. Observatørene besøkte i stedet et utvalg stemmelokaler i fem kommuner.

Det er en svært omfattende stemmeperiode. Tidligstemming er mulig fra 1. juli til 9. august, og forhåndsstemming fra 12. august til 6. september.²⁶ I tillegg valgte 200 kommuner å ha en ekstra valgdag 8. september.

I løpet av tidligstemmingen og forhåndsstemmingen kunne velgere avlegge stemme i hvilken som helst kommune. Stemmeseddelen ble da oversendt den kommunen velgeren er bosatt i. Velgere som

²³ Partiloven foreskriver at partilovnemndas beslutninger kan ankes til en domstol.

²⁴ Paragraf 5.10 i OSSE sitt København-dokument fra 1990 sier at "alle skal ha et effektivt middel til å få hørt sin sak mot administrative beslutninger, slik at grunnleggende rettigheter ivaretas". Paragraf 18.4 i OSSE sitt Moskva-dokument fra 1991 sier at alle OSSE medlemsland skal tilstrebe seg for å tilby en rettslig prøving av administrative reguleringer og beslutninger.

²⁵ Paragraf 94 av den forklarende rapporten til Veneziakommisjonen's *Regler for god praksis i valgsaker* fra 2002 sier at: "noen ganger foreskrives klage til parlamentet, som er dommer over eget valg, men dette kan også føre til et politisk beslutningsgrunnlag. Det er akseptabelt som førsteinstans der dette er en veletablert praksis, men en rettslig anke skal da være mulig."

²⁶ Den største forskjellen på tidligstemming og forhåndsstemming er at de som avgir sin stemme ved tidligstemming ikke kan endre rekkefølge på kandidatene på sin stemmeseddel.

bor utenlands kunne avlegge stemme ved norsk utenriksstasjon frem til 30. august eller med post frem til klokken 21:00 på valgdagen. Systemet er utformet for å gi flest muligheter til å avlegge stemme. Noen av samtalepartnerne til OSSE/ODIHR syntes imidlertid forhåndstemmingen er for komplisert, for lang og vanskelig å administrere. NRK annonserte den 11. september at flere hundre forhåndsstemmer ikke hadde blitt videresendt til sine kommuner i tide til å nå tidsfristen, klokken 21:00 på valgdagen, etter dette ble ikke stemmen talt.²⁷

Valgoppslutningen var på 78,2 prosent. Av disse avla 30,2 prosent sin stemme i perioden med tidligstemming og forhåndsstemming. I de kommunene som deltok i piloten for internettstemmegivning, avla 36 prosent av de registrerte velgerne sin stemme over internett.²⁸

I stemmelokalene som OSSE/ODIHR delegasjonen besøkte virket avstemmingen å foregå på en velorganisert og ryddig måte. Stemmesedlene hadde ny utforming for å gjøre det enklere å brette dem. Dette beskyttet seddelen fra å åpne seg og sikret dermed hemmelig valg.

I henhold til loven skal alle stemmesedler telles to ganger. Den første forløpige opptellingen utføres av stemmestyret i valglokalene rett etter stengetid. Den siste opptellingen gjøres av kommunevalgstyret med det samme de mottar stemmesedlene fra valglokalene. 108 kommuner med over 10.000 registrerte velgere brukte elektronisk skanning av alle stemmesedlene som en del av EVA. Skannesystemet hadde blitt grundig testet ut før valgdagen. Noen kommunevalgstyrer bemerket at det kunne oppstå feil i systemet som ville kunne føre til sen offentliggjøring av valgresultatet. Ifølge KRD fungerte systemet uten feil og flertallet av kommunevalgstyrer avsluttet den siste tellingen før morgningen den 10. september.

For de 12 kommunene som deltok i piloten om internettstemmegivning, ble den forløpige tellingen av de elektroniske stemmene lagt inn i EVA av KRD klokken 21:00, etter en offentlig seremoni for dekryptering av de elektroniske stemmene i Oslo. Da hver enkelt kommune var ferdig med tellingen, ble EVA bedt om å generere den endelige opptellingen av elektroniske stemmer for den kommunen. KRD kunne da signere protokollen og dermed fullføre sitt arbeid. Fordi en av pilotkommunene hadde lagt til et ekstra valglokale rett før valgdagen, ble offentliggjøringen av de elektroniske stemmene fra EVA forsinket for alle de 12 kommunene.

Resultatet fra tidligstemmene og forhåndsstemmene ble publisert rett etter at valglokalene stengte. Kommunevalgstyrene gjorde sine forløpige opptellinger offentlig tilgjengelige etter hvert som de ble lagt inn i EVA. Dette gjorde det mulig for publikum å få en nøyaktig oversikt over fordelingen av mandater mellom de politiske partiene rett etter at valglokalene stengte. Med unntak av de fire største kommunene²⁹, ble resultatene bare offentliggjort for hver kommune og ikke for hvert valglokale.

For å ytterligere styrke åpenhet og innsyn, bør valgmyndighetene vurdere å offentliggjøre valgresultatene for hvert enkelt valglokale.

²⁷ <http://www.newsinenglish.no/2013/09/13/probe-launched-into-ballot-scandal/>.

²⁸ Ved kommunevalget i 2011 var det 17 prosent av de registrerte velgerne i kommunene som deltok i piloten om internettstemming som avla elektronisk stemme over internett.

²⁹ Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger.

X. ANBEFALINGER

De påfølgende anbefalingene, som også er fortløpende nevnt i teksten over, tilbys for vurdering av myndighetene, de politiske partiene og sivilt samfunn for å støtte opp under tiltak for å avholde valg i samsvar med OSSE forpliktelser og andre internasjonale standarder for demokratiske valg. Anbefalingene bør leses sammen med tidligere utestående anbefalinger fra OSSE/ODIHR. OSSE/ODIHR står klare til å bistå norske myndigheter for å ytterligere forbedre valgprosessen og å følge opp anbefalingene i denne rapporten.

A. HOVEDANBEFALINGER

1. Den pålagte plikten innbyggerne har til å godta nominasjon til partilister burde gjennomgås for å sikre overensstemmelse med OSSE forpliktelser og internasjonale standarder.
2. Det anbefales at utvelgelsen til internettvalgstyret blir tilstrekkelig forklart, og gjennomføres på en slik måte at en unngår potensielle interessekonflikter og øker komiteens uavhengighet.
3. Det anbefales å vurdere å la alle valgrelaterte ankesaker behandles av en kompetent domstol.
4. Det bør vurderes om valgloven igjen skal endres for å hindre listekandidater fra å inneha stillinger i valgadministrasjonen.
5. Det bør vurderes å endre partiloven for å sikre en mer betimelig offentliggjøring av valgkampfinansiering.

B. ANDRE ANBEFALINGER

Lovverk og valgordning

6. Valgloven bør endres for å gi uavhengige kandidater mulighet til å stille til valg, i tråd med OSSE forpliktelser.

Valgadministrasjon

7. For å unngå mulige feil og forsinkelser, er det viktig at alle elektroniske systemer blir testet i god tid før valgdagen.
8. Myndighetene kan vurdere å regulere det elektroniske administrasjonssystemet mer detaljert, og gi mer omfattende retningslinjer for å forsikre at alle aspekter ivaretas.

Ny valgteknologi

9. For å gjøre internettvalgstyret i stand til å oppfylle sitt mandat, bør det gis tilstrekkelige ressurser slik at de på en grundig og uavhengig måte kan gjennomgå systemets sikkerhet, integritet og at hemmelig valg sikres, samt å kunne gjennomføre en fullstendig ende til ende verifisering.

-
10. Det anbefales at forberedelsene til en fremtidig pilot på internettstemmegivning starter tidligere og tildeles tilstrekkelige ressurser. Dette vil kunne sørge for riktig dokumentasjon på linje med tidligere OSSE/ODIHR anbefalinger.
 11. Valgmyndighetene kan ytterligere øke velgernes kunnskap ved å tilby informasjon om hvordan datamaskinen kan beskyttes mot virus og hvordan ulike verifiseringstrinn kan utføres.
 12. Valgmyndighetene bør oppmuntre tredjeparter til å verifisere internettstemmegivningen. Dette kan gjøres ved å eksplisitt introdusere slike muligheter i forskriftene og invitere politiske partier og andre interessenter til å delta.

Parti- og valgkampfinansiering

13. Det bør vurderes å gi tydelige retningslinjer på hvilke aktiviteter som ikke er tillatt under tidlig valgkamp samt en form for offentliggjøringskrav for valgkampfinansiering av tredjeparter.
14. Det bør vurderes å formulere en forskrift med prosedyrer for å oppnevne medlemmer til partilovsnemda. Videre bør det vurderes om det skal være mulig for folkevalgte og kandidater å sitte i nemda for å opprettholde kravene om upartiskhet og nøytralitet.
15. I tråd med anbefalt praksis bør partilovsnemda etablere en håndhevingspolitikk som sikrer en konsistent, proaktiv og ansvarlig tilnærming.

Stemmegivning, opptelling og tabulering

16. For å ytterligere styrke åpenhet og innsyn, bør valgmyndighetene vurdere å offentliggjøre valgresultatene for hvert enkelt valglokale.

VEDLEGG: VALGRESULTATER

Endelige valgresultater publisert av Statistisk Sentralbyrå.³⁰

Antall registrerte velgere	3,641,994
Antall avgitte stemmer	2,848,139
Valgoppslutning (prosent)	78.2%
Antall ugyldige stemmer	3,255
Antall blanke stemmer	12,874

Fordeling av gyldige stemmer og mandater til de politiske partiene som kom inn på Stortinget.³¹

Politisk parti	Antall stemmer	Prosent	Antall mandater
Arbeiderpartiet	874,769	30.8	55
Høyre	760,232	26.8	48
Fremskrittspartiet	463,560	16.3	29
Kristelig Folkeparti	158,475	5.6	10
Senterpartiet	155,357	5.5	10
Venstre	148,275	5.2	9
Sosialistisk Venstreparti	116,021	4.1	7
Miljøpartiet de Grønne	79,152	2.8	1

³⁰ Kilde nettside: <http://www.valgresultat.no/ns5.html>.

³¹ De andre 13 politiske partiene mottok til sammen 2.9 prosent av alle stemmene, og kvalifiserte dermed ikke til å komme inn på Stortinget.

OM OSSE/ODIHR

Kontoret for demokrati og menneskerettigheter (OSSE/ODIHR) er OSSEs hovedinstitusjon når det gjelder å bistå deltakende stater med å sikre at menneskerettigheter og grunnleggende friheter blir respektert, med å overholde loven, fremme demokrati og bygge, styrke og beskytte demokratiske institusjoner, samt å promotere toleranse i samfunnet” (fra erklæringen fra toppmøtet i Helsinki, 1992). Dette kalles OSSEs menneskelige dimensjon.

OSSE/ODIHRs hovedkvarter i Warszawa (Polen) ble opprettet som ’kontoret for frie valg’ på toppmøtet i 1990, og driften startet i mai 1991. Ett år senere endret kontoret navn for å gjenspeile kontorets utvidede myndighet, som inkluderer menneskerettigheter og demokratisering. OSSE/ODIHR har i dag over 130 ansatte.

OSSE/ODIHR er Europas ledende organ når det gjelder **valgobservasjon**. Hvert år koordinerer og organiserer kontoret utsendelsen av flere tusen observatører som skal vurdere hvorvidt valget i OSSE-regionen utføres i samsvar med OSSEs krav, andre internasjonale standarder for demokratiske valg og nasjonale lovgivning. Kontorets unike metode sørger for en dyptgående innsikt i hele valgprosessen. Gjennom støtteprosjekter, hjelper OSSE/ODIHR deltakende stater å forbedre rammeverket rundt gjennomføringen av valg.

Kontorets **demokratiseringsvirksomhet** omfatter rettsikkerhet, lovgivende støtte, demokratisk styresett, migrasjon og bevegelsesfrihet, samt likestilling. OSSE/ODIHR iverksetter flere målrettede støtteprogrammer årlig med mål om å utvikle demokratiske strukturer.

OSSE/ODIHR bistår også deltakende stater i å oppfylle sine plikter når det gjelder å fremme og beskytte menneskerettigheter og grunnleggende frihet, i samsvar med OSSEs menneskerettighetsforpliktelser. Dette oppnås ved å arbeide med flere samarbeidspartnere for å fremme samarbeid, styrke kapasiteten og tilby ekspertise på områder som menneskerettigheter i kampen mot terrorisme, forbedre menneskerettigheten til personer som er utsatt for menneskehandel, utdanning og opplæring innen menneskerettigheter, overvåking og rapportering av menneskerettigheter og kvinners rettigheter og sikkerhet.

Når det gjelder **toleranse** og **ikke-diskriminering**, bidrar OSSE/ODIHR med støtte til deltakende stater som vil styrke sitt arbeid mot hatkriminalitet, rasisme, fremmedfrykt, antisemittisme og andre former for intoleranse. OSSE/ODIHRs handlinger i forbindelse med toleranse og ikke-diskriminering er konsentrert rundt: lovgivning, opplæring av polititjenestemenn, overvåking, rapportering og oppfølging av reaksjoner i forbindelse med hatmotiverte kriminelle handlinger og hendelser samt opplæring for å fremme toleranse, respekt og gjensidig forståelse.

OSSE/ODIHR gir råd til deltakende stater om statenes retningslinjer for **roma- og sintifolket**. Kontoret fremmer kapasitetsstyrking og nettverksbygging blant roma- og sintifolket, og oppfordrer roma- og sintirepresentanter til å delta i beslutningstakinge organer.

Alle ODIHR sine aktiviteter utføres i tett samarbeid med OSSE sine deltakende stater, OSSE sine institusjoner og feltoperasjoner, samt andre internasjonale organisasjoner.

Mer informasjon er tilgjengelig på ODIHR sine hjemmesider (www.osce.org/odihr).